

Fyrirburðir.

Nokkurskonar saga.

I.

Í blöðum og tímaritum, — það eru einkum útlend tímarit sem ég á við — má sjá minst á Balkanstríðið af einhverju undarlegu tilfinningar- og skilninguleysi, nærri því eins og ekki væri um annað en skáktafi að ræða, nærri því eins og svona stórákorin fífluka, eins og slík styrjöld virðist nú á dögum, gæti ekki verið fyrirboði þess, að mannkynið muni ef til vill eiga fyrir höndum að líða undir lok í skelfingum.

Sú skoðun hefir verið látin í ljós, að þessi styrjöld hafi verið nauðsynleg og óumflýanleg, og að mikið muni með henni ávinnast. Mér fyrir mitt leyti þykir langlíklegast, að hefði hér átt hlut að málum þeir menn, sem væri það alhugað, að vera um alla hluti samningarmenn, eins og Ólafur Höskuldsson kvaðst vera, þá hefði ekkert orðið úr þessum ófriði, og jafnvel ekki, ef annarhver maður á Balkanskaganum hefði verið lesandi; en þar og á Spáni er ólæstast og ófróðast fólk í Evrópu og á Rússlandi víða. Auðvitað verður því ekki móti mælt, að eitthvað ávinst með stríðinu; það t. a. m. að nokkrir auðugir kaupmenn og stóriðnaðarmenn verða ennþá miklu auðugri en þeir

Ad Þvátta sýndist presti á föstudaginn langa sjávardjúp hjá altarinu — ok sá þar í ógnir margar.
Njála.

vóru áður, og þessar mörgu miljónir, hundruð á hundruð ofan, sem ófriðurinn hefir kostað, verða í annara manna eigu, og miklu færri manna eigu en áður. En þó að ófriðurinn hafi mikið kostað í peningum, þá gætir þess lítið hjá því sem hann hefir kostað í sorg og tárur, í blóði og kvölum, af sárum og sýkingu. Og enn er ekki séð fyrir, hvað þær sóttir muni fara víða sumar, sem vanar eru í flestum styrjöldum að þynna fylkingarnar ennþá meir en skot og sverðslög.

Og hvað ætti það að vera, sem gæti bætt upp aðrar eins skelfingar einsog þær, sem fóru fram t. a. m. á vígvellinum við Kirkilisse eða hvað það nú er, sem staðurinn heitir á þessari skrælsku þeirra þarna auðurfrá, þar sem einusinni var töluð gríska. Menn reyni til að hugsa sér þessa særðu aumingja, sem liggja hópum saman á vígvellinum, og eru að vona, að einhver komi til að líkna þeim og gera að sárum þeirra. Og svo þegar komið er, þá er það ekki hjúkrunarfólk, heldur einhverjir grimdaróðir djöflar í mannsmynd, sem skera af sáramönnum nef og eyru, stinga úr þeim augun, rista þá upp, leika þá svo hræðilega, að með-

vitundin verður ekkert annað en hamslaus kvöl, sem engin orð ná til að lýsa, og enginn getur haft annað en óljósa hugmynd um. Því að úr neðsta helvíti snýr vist enginn aftur til að segja frá tíðindum, og jafnvel þeir, sem lifa af miklar kvalir, gleyma að mestu hvernig það er, að vera í helvíti.

II.

Þegar eg las um hinar hryllilegu pindingar á særðum mönnum, sem vikið var á, þá varð mér einhvernvegin við eins og þegar verið er að segja manni það, sem hann veit áður. Til þessa lágu einkennilegar ástæður, sem ekki verður skýrt frá nema nokkuð langt sé farið aftur í timann. Segi eg frá þessu, ekki sízt vegna þess að eg hygg, að í hverri ævisögu sé fróðleikur, sem aldrei er einskis verður, og því meira verður, sem sagan er sögð af meira viti og meiri hreinskilni.

III.

Haustið 1910 varð eg mér til mikillar undrunar brjáláður. Eg hafði síðan eg fór til Grænlands 1897 átt við mjög mikið svefnleysi að stríða, líkt því sem Herbert Spencer lýsir svo ágætlega í ævisögu sinni; var Spencer 35 ára þegar hann misti svefninn, en ekki 25 eins og eg, þegar samskonar ólán bar mér að höndum. Spencer gekk aldrei af vitinu, svo kunnugt sé, og hvernig sem eg hafði vakað, hafði eg aldrei fengið

neitt óráð, og jafnvel ekki í sótthita nema einu sinni á ævinni, að því er mig minnir. Sumarið 1910 hafði eg verið á rannsóknarferðalagi, víða um suðvesturfjórðung landains; eg hafði gengið upp á ýms fjöll, sum dálítið erfið, og fanst eg vera með betra viti en nokkru sinni áður á ævinni; eg athugaði betur og skildi betur, enda fann eg svo margt, að mér virtist sem nýtt tímabil væri að hefjast í rannsóknum mínum, og verður þó ekki af mér haft, að enginn náttúrufræðingur hafði á Íslandi áður gert jafn merkilegar athuganir eins og eg. Þetta sumar sá eg fyrst menjararnar eftir þá kuldaöld, sem ráðið hefir svo miklu um landslag á Rangárvöllum og víðar; eg fann áður óþekt eldfjöll og það jafnvel í nánd við Heklu og Geysi; eg fann í Þjórsárdalnum mjög undarlega tilkomna bergtegund, sem einhverntíma verður fræg, og líklega fémæt, þegar alúminíumsöldin hefst af alvöru; eg sá, að Þjórsá er að leita burt úr farvegi sínum fyrir innan Búrfell; og margt fleira sá eg, sem ekki verður hér talið. Eg hafði meira í hyggju um ritstörf en nokkru sinni á ævi míni áður, þegar rannsóknum mínum var lokið og eg fór að halda heim á leið. En nokkru eftir að heim kom um haustið varð eg svo brjáláður, að það varð að fara með mig að Kleppi; dvaldi eg þar um tíma í nokkurakonar dýflissu, og veit síðan glöggar en áður, hvernig það muni vera að komast í

„svartholið“. Fór þarna líkt fyrir mér eins og einum af helztu vísindamönnum aldarinnar sem leið, Robert Mayer, en munurinn var þó m. a. sá, að Mayer varð að dvelja heilt ár á vitlausra spítala, en „brjálsemi“ hans var þó aðallega í því innifalin, að hann þóttist hafa gert mjög stórmerkilega uppgötvun í eðlisfræði. Eðlisfræðingar höfðu ekki áttað sig á þessu, og geðveikralæknirinn var svo sem ekki í neinum vafa um, að Mayer væri haldinn af stórmenskubrjálsemi. Saga vísindanna og vísindamannanna er mjög eftirtektarverð og fróðleg, þegar menn fara að skilja hana rétt. Sumir þeir sem mest hafa unnið að vitkun mannkynsins, hafa verið álitnir brjálaðir, aðrir hinir mestu skaðsemdarmenn, og farið með þá eins og verstu glæpamenn. Svona erfiðt er að vitkast, og sést það líka af því, að ýmsir afburðamenn að viti hafa mist það, stundum fyrir fult og alt, eins og Nietzsche (sem lesa má nið um í „Eimreiðinni“ 1910); sumir með köflum eða stuttum köstum, eins og Svedenborg um eitt skeið ævi sinnar, eftir þeirri sögn sem mér þykir trúlegast; var Svedenborg einn af mestu náttúrufræðingum sinnar aldar, stórgáfaður maður, fjarskygn og forspár, en alt of mikill biblíutrúarmaður, enda biskupssonur. Einn er fróðlegt í þessu sambandi að þrír mestu skáldsnillingar Svía hafa allir orðið brjálaðir, Tegner, Fróðing og Strind-

berg; náði víst enginn þeirra sér til fulls eftir að þeir voru orðnir geðveikir.

Því hefir verið haldið fram af nafnkendum mönnum — alt of frægum raunar — Lombroso, júðsk-ítölskum vísindamanni, og Max Nordau, þýzk-júða, sem víst ekki er vert að kenna við vísindi, að afburðavit sé eiginlega nokkurskonar veiklun eða geðbilun. Þetta er álika rétt eins og ef því væri haldið fram, að mjög háir turnar væri eiginlega nokkurskonar rústir, af því að þeim væri hættara við að hrynja t. a. m. í jarðskjálftum heldur en öðrum byggingum.

23. 1.

IV.

Að eg varð brjálaður virtist vera örþrifaráð náttúrunnar til þess að ná hvíld fyrir heilann; því að úr því að eg fór að missa vitið, fór eg að geta sofið. Einu sinni meðan eg var á Kleppi, sofnaði eg jafnvel standandi upp við þil, og voru það býsna mikil umskifti frá því sem áður hafði verið. Brjálsemin var í rauninni mjög mikið innifalin í þessu, að mig hélt eins og áfram að dreyma, þó að eg væri vakandi; dómgreindin var töpuð, eins og vanalega verður í svefni. Í rauninni er skynsemi manna brjáluð í svefni, og þeir trúu jafnvel því, sem ótrúlegast er; en af því að þeir liggja kyrrir meðan þeir sofa þá ber ekki á því, og svo taka menn vanalega vit sitt aftur þegar þeir

vakna, meðvitundin tengir dag við dag, en nóttin gleymist að mestu. En draumarnir hygg eg stafi nokkuð af áhrifum vakandi og viljandi vitunda á sofandann, og þessvegna á þolfallið svo merkilega vel við, að sagt er mig dreymir fremur en eg dreymi. Sú tegund svefn, sem er nefnd „trance“, miðilásvefn, sýnir þetta vel. Í vesturfararsögu Einarar Hjörleifssonar í „Norðurlandi“, er mjög skemtilega sagt frá því, hvernig brezk spákona gat með því að sofna, orðið svo samvita við Einar, að hún sagði honum ýmislegt úr huga hans. Er slíkt auðskilið, og alt það sem menn nefna hugsanalestur og hugsanaflutning, ef þær efnishreyfingar heilans sem hugsunum samsvara, vekja út frá sér öldur, líks eðlis og t. a. m. ljósöldurnar. Eg vík aðeins á þetta hér, og vona að geta ritað greinilegar um þetta mikla og merkilega efni í eitthvert annað skifti.

V.

Það skifti mjög í tvö horn um þessa vakandi drauma mína, eða ofsjónir og ofheyrnir. Sumt var fagurt og gleðilegt, en fleira þó á hinn veginn, og svo ógurlegt sumt, að mér hefir komið í hug eftir á, hvort þessi bjargfasta trú manna á helvíti og djöfla, sem einkendi miðaldirnar, þegar heilar þjóðir máttu brjáláðar nefnast, muni ekki hafa stuðst við eitthvað slíkt. Og orð Polonius um Hamlet: though this is mad-

ness, there is a method in it, áttu við um margt af þessari vitleysu, svo „skynsamleg“ var hún og mikið samhengi í henni.

Það er aðeins litill hluti þess sem fyrir mig bar, sem hér mun verða sagt frá; sumu hef eg sagt frá annarstaðar, en langmest er ósagt enn. Og þó að sumum kunni að þykja þetta ófróðlegt og skilji svo illa, það sem eg hef þegar gefið í skyn, að þeir ætli að hér sé um einhvern sautjándaldarskap að ræða, þá er eg ekki í neinum vafa um, að síðari tíma menn, sem fróðari munu verða um það sem eg nefni lífgeisla og lífgeislan (bioradiation) en vísindamenn nútímans, munu kunna þakkir fyrir, að ritað hefir verið um þessi efni af manni, sem varið hefir eigi litlum hluta ævi sinnar til vísindalegrar skoðunar og íhugunar. Og því meira er að marka það sem menn rita um slíkt efni, sem þeir eru næmari á að athuga, hvaða hugarástand og hverjar hugsanir það eru, sem upp eru komnar í huga manns sjálfs og hverjar eru það sem nefna mætti aðskotahugsanir.

VI.

Þegar menn vakna, gleyma þeir vanalega mestu af draumum sínum; svefnvitundin var svo ólík vökuvitundinni. Líkt er um brjálæmi; þegar menn vitkast, gleyma þeir víst oftast hugarástandi sínu meðan þeir voru brjáláðir. Og eg hygg, að eg hefði gleymt mestu af því,

sem mér þótti fyrir mig bera í brjálseminni, ef minni mitt væri ekki að sumu leyti fremur óvanalegt; eg man t. a. m. eftir mér í fyrsta skifti þegar eg var ekki fullra 14 mánaða, og ef til vill jafnvel dálítið fyr, þó að eg þori ekki að fullyrða það.

Meðan brjálsemin var að byrja í mér, og dómgreindin ekki eins horfin og síðar varð, gat eg furðað mig á, hvað meðvitund mín var að verða undarleg; það var eins og það væri eiginlega ekki mín meðvitund, nema nokkuð af henni. Eins og eitthvert skifti sem eg var á herbergi mínu og var víst að ganga um gólf, og þetta var mér fyllilega ljóst; en jafnframt fanst mér eg vera einhversstaðar úti á viðavangi, á stað sem eg hafði aldrei komið á, eða neinn líkani, var þarna svo undarlegt að eg get ekki lýst því; en hjartara sólskin þótti mér þar vera en eg hafði nokkurn tíma vitað, og í huga mínum var einhver óumræðileg gleði yfir einhverju fagnaðarefni sem eg ætla ekki að leggja út í að lýsa, enda man eg þar af óglögt; en þó var eins og eg sæi fram á eitthvað, sem mundi valda stórtíðindum til gleði, ef vitað væri. Ef eg man rétt, var þó ekki laust við einhvern kviðasúg þegar á leið. Svo hvarf þetta, líkt og þegar ljós er slókt, og eg var í herberginu mínu og hvergi annarsstaðar, og í ekkert góðu skapi.

Löngu síðar dreymdi mig draum sem

var nokkurskonar framhald af þessu hugarástandi; en þá var raunar eins og jeg hefði alveg skift um hug í svefninum, svo að það var með allra mestu naumindum, sem eg kannaðist við sjálfan mig, fyrst þegar eg vaknaði. Það sem jeg man helzt úr draumnum nú, er einhver friður, sem ekki verður lýst, og þetta [furðuljós yfir einhverjum furðustöðum. Hefir mér komið til hugar stundum, hvort eitthvert slíkt hugarástand muni ekki vera grundvöllurinn undir því, sem kent er um Nirvana í Búddatrú og eins, við hvað orðin um „þetta ljós og annað“ muni styðjast. Orð þessi eru ekki kristileg að upphafi. Ciceró talar t. a. m. um „annað ljós“ í fyrstu bókinni af Tusculanæ disputationes, sem eru nokkurskonar hugvekjur.

VII.

Eftir þennan bjarta vökudraum sem eg mintist á, varð eg gagnstekinn af megnum kviða; og það sem eg einkum kveið fyrir, var styrjöld og skothrið af herskipum á land upp, eins og átti sér stað ári síðar á Afrikuströnd, nörgum til kviða, kvalar og dauða. Einnig þetta var í rauninni eins og það væri eitthvert aðskota hugarástand, og átti eg nú verra með að átta mig en áður, eða gat það alls ekki, varð með öðrum orðum alveg brjálður. Og ýms þesskonar hryðjuverk sem eg hafði kviðið

fyrir, þóttist eg sjá fram fara seinna um haustið, eftir að eg var kominn að Kleppi.

Væru það langar frásagnir, ef eg reyndi að segja sem flest eg gæti, og verður það ekki að sinni, enda margt sem eg man óglögg. En eitt af því sem fyrir mig bar var einhvernveginn á þessa leið:

Eg þóttist sjá særða menn liggja á jörðinni; ekki sá eg þetta mjög greinilega samt, heldur eins og nokkuð frá mér, og var vist farið að skyggja. Einn af hinum særðu mönnum reis upp við olnboga, eða settist upp, og sagði við einhvern ekki langt frá honum eitthvað um að hann fyndi ekki eins til og áður. En svo komu þessir djöflar, sem eg kann ekki að lýsa, og fara að misþyrma hinum særðu, kváðu þá við óp og hræðileg veinan. Einn manninn söguðu þeir sundur í tvo hluti. Suma kviðristu þeir, úr sumum stungu þeir augun.

Það var þetta og ýmislegt fleira af sama tagi sem gerði, að eg kannaðist einhvernveginn við, þegar eg las um hörmungarnar á vígvellinum við Kir-kilisse.

VIII.

Transcendental experiences are no longer looked upon as hallucinations.

Dr. Quackenbos North American Review, September 1912.

Margt bar fyrir mig um konunga, bæði Danakonung og aðra, jafnvel Jap-anskeisara.

Eg þóttist vita af Danakonungi í lífsháska, er enginn hans manna væri viðstaddur; en ekki man eg nógu vel hvort eg þóttist sjá hann drepinn. Friðrik 8. dó eins og kunnugt er, af hjartabilun eftir lungnabólgu, en alls ekki af áverka; og hefir svo verið um margt af þessum höfuðörum, að eftir á hefir komið fram eitthvað svipað því, sem sem mér „bar fyrir augu“, en ekki nákvæmlega sama. Eg þóttist t. a. m. vita til þess, að Edison misti annað augað, og væri það nógu skritið ef það er satt, sem í blöðum hefir staðið, að annar mikill hugvitaðmaður á notkun rafmagns, Marconi, hafi orðið blindur á öðru auga af slysi.

Oft „heyrði“ eg Kristján 10. nefndan, en þó miklu minna en föður hans, og þóttist ekki mikið til hans vita annað en það, að hann væri kominn til ríkis og mundi í einhverjum smávegis vanda staddur; hvað það var þóttist eg ekki vita.

Að áliðnum vetri, þegar eg var þó nokkuð farinn að vitkast aftur, fór enn að bera fyrir mig ýmislegt um Friðrik konung, og enn þóttist eg vita, að háski voðði yfir honum; en nú var það af veikindum; og einu sinni „sá“ eg honum bregða fyrir liggjandi í rúminu. Þótti mér, sem hann mundi eiga ekki langt eftir ólifað og hálf furðaði mig á að hann skyldi vera á lífi 3. júní. Seinna um sumarið, þegar eg hafði náð aftur fullu viti, hætti eg að taka nokkuð

mark á þessu, og gleymdi miklu af því, en það rifjaðist upp fyrir mér aftur vorið eftir þegar það fréttist, að konungur væri lagstur í lungnabólgu.

Þessi breyting, sem á fyrirburðunum varð, er skiljanleg, ef slík framsýn stendur í sambandi við tilraunir á öðrum hnöttum til að hugsa sér framtíðina hér á jörðunni. Eins verður skiljanlegra að það eru nafnfrægustu mennirnir á jörðunni, sem fyrirburðirnir snerta. Það má telja alveg víst, að samstaðar í himingeimnum eru lifandi verur komnar ákaflega miklu lengra en mennirnir hér á jörðunni, og það er ekki ómennilegt, að einn kafinn í þeirra stjörnufræði fái stöð við lífið á öðrum himinhnöttum. Þessi afarmerka grein stjörnufræðinnar er rétt að hefjast hér á jörðunni; en eins og menn hafa haft einhverja meðvitund um stjörnur, löngu áður en nokkur stjörnuvísindi voru til, eins hafa myndast ýmsar tröllasögur, og goðasögur, sem menn hafa fyrr og síðar gert sér úr margvísleg trúarbrögð og í raun réttir áttu rót sína að rekja til misskilinna áhrifa lífgeislanar úr öðrum sólkerfum, þó að engan hafi grunað slíkt fyrr en nú á síðustu tímum. Amerískur læknir og rithöfundur, dr. John Quackenbos, tekur það fram í afbragðs gáfulega hugsaðri og vel saminni ritgerð í septemberhefti tímaritsins North American Review, að fjaraskynjun muni geta náð sólkerfanna á milli. Dr. Quackenbos er stórgáfaður maður, og hugsar miklu

betur en t. a. m. Flammarion, og ættu þeir sem hug hafa á þessum efnum að veita því nákvæma eftirtekt, sem þeir sjá eftir Quackenbos.

IX.

Þetta, sem eg þóttist sjá og heyra, var ekki alt jafn greinilegt. Einu sinni „sá“ eg t. a. m. þrjá menn, ólíka nokkru fólki, sem mér er kunnugt um af sjón eða sögn. Menn þessir voru svo nálægt mér, að eg sá vel í þeim augun, og hvað hreinar voru í þeim tennurnar. Virtust mér framtennurnar dálítið öðruvísi í laginu en nokkrar manntennur, sem eg hefi séð. Menn þessir voru mennskir á vöxt og vingjarnlegir á svip.

Fjær mér og nokkru ógreinilegar, þóttist eg (í önnur skifti) sjá ógurlega jötna; voru þeir naktir og vel vaxnir, en hörundið ólíkt nokkru mannhörundi að lit; höfðust jötnarnir ýmislegt að, sem undarlegt væri frásagnar, og hræðilegt var að sjá sumt.

Og fjarstímér, eins og í „skýjum himins“, var þessi óumræðilega fagra og mikilúðlega vera, sem eg hefi getið um í grein þeirri í „Ísafold“, sem eg nefndi vitrun. Rauvar þóttist eg oftast en einu sinni sjá slíkar dýrðarverur, ef til vill fjórum sinnum eða fimm, og man það ekki nógu vel; en „einn „guðinn“ (það væri villandi að nefna slíkar verur menn) bar þó af hinum. Mér þykir líklegt, að forn-Íslendingurinn, sem kvað

Sólarljóð, hafi eitthvað „séð“ líkt þessum dýrðarverum, og því komist hann svo að orði: Var mér sem ek sæi hinn göfga guð.

Mér þætti nógu fróðlegt að sjá einhvern, sem alvarlega hefði reynt að gera sér grein fyrir, hvað á sér stað í heilanum þegar maðurinn sér eitthvað, færast í fang að útskýra, hvernig slíkar sýnir, sem ég hef minst á, ættu að geta skapast af engu í meðvitund mannsins; hveravegna maðurinn ætti fremur brjál-
aður en óbrjál-
aður að geta „ímyndað“ sér „guðina“ og það svo glögt, að það væri eins og hann liti þá augum. Eg held að það yrði erfitt. En hitt er auðskilið, að áhrif utanað sem sýnina vekja (eða nákvæmar sagt, það ástand heilans sem samsvarar því þegar augað sér) geti fremur náð meðvitundinni þegar eftirtekt og hugsunar-
afl hvílist að meatu, eða liggur í lama-
sessi eins og verður í blundi eða brjál-
semi. En ekki virðist torskilið, að starf-
andi hugur og eftirtekt hrindi miklu fremur frá sér hugaröðum utanað. Sá sem er í ljósi, sér síður ljós í fjarska, en sá sem er í myrkri sjálfur. Á daginn sjást stjörnur ekki. Þá sést aðeins ein sól, sem næst er, þó að óendanlega margar aðrar sé til, og sumar sem eru mörgum þúsum sinnum stærri en vor sól.

7. febr.

X.

Sumt af því sem fyrir mig bar hefði verið framúrskarandi vel fallið til að gera upp úr því skáldsögur, dálítið í ætt við hinar ágætu framtíðarsögur Wells, en þó með sínu lagi. En nú er eg ekki skáld, heldur svolítið í áttina að því að vera visindamaður, og það sem eg er að reyna, er að segja frá ýmsum athugunum á undarlegu hugar-
ástandi, og nokkrum, að því er eg hygg, mjög mikilsverðum ályktunum sem af þeim leiðir. En þrátt fyrir þessa við-
leitni í vísindaáttina, verður ekki hjá því komist, að nokkuð af skáldskap, í vondri merkingu orðsins, blandist saman við frásögn mína. Þetta kemur m.
a. til af því, að sumt sem eg vildi sagt hafa frá, er gleymt eða hálfgleymt; eða eg þóttist ekki „sjá“ og „heyra“ nógu greinilega sumt sem eg hugði fram fara. Og meðan eg var brjál-
aður, skildi eg svo fjarska lítið í þessum undrum sem var að bera fyrir mig, og reyndi, sakir andlegs afleysis, mjög lítið til að gera mér grein fyrir þeim. Eg var nærri því eins og einhverskonar móttökuvél, sem tekur við furðulegum myndum, sem misjafnlega vel gengur að ná fram í minnið eftir, þó að mikið sé þar geymt. Og eigi aðeins myndum tók eg við heldur einnig hljóðum, eða réttara sagt hugsuðum orðum. Mér fanst það eðlilegt og alvanalegt, meðan eg var vitskertur, að menn hugsuðust á, gætu látið aðra vita hugsanir sínar þegjandi, og það betur

en menn geta með því að tala; og einn af þeim, sem eg þóttist hugsast á við, var Japanskeisari, svo að ekki virtist mér fjarlægðin geta verið slíku „sam-tali“ til fyrirstöðu. Ekki man eg eftir að mér kæmi neitt í hug um samband við aðra himinhnetti, fyrr en eg var talsvert farinn að vitkast.

Þegar eg dvaldi í Danmörku í fyrra-vetur blaðaði eg dálítið í ritum Swedenborgs, sem eru mörg og mikil; hélt eg að ruglið á mér kynni að hafa verið eitthvað líkt og á Swedenborg. Miklu minna græddi eg þó á ritum Swedenborgs en eg bjóst við; hann hefir verið guðfræðingur að hugarfari miklu fremur en heimspekingur, og skrifar allt of mikið um biblíuna, og það af andlegu ófrelsi, en alt of lítið um það sem honum sjálfum hafði opinberað verið. Swedenborg tókst ekki að átta sig á hvað fram var að fara, enda var það víst mannlegum krafti ofvaxið, meðan eðlisfræðin var ekki lengra á veg komin, og Faraday rafmagnsfræðingurinn mikli, var ekki kominn til sögunnar. Heimspekingurinn Kant áttaði sig heldur ekkert á, hvað um var að vera, og það er undarlegt að sjá þennan mikla mann, sem fyrstur hugsaði sér hvernig sólkerfið hefir orðið til, eins algjörlega skilningslausan gagnvart Swedenborg, eins og hann er í riti sínu *Träume eines Geistersehers* (draumar andasjáandans). En það vantaði líka mikið meðan vantaði allar þær rannsóknir, sem síðan hafa gerðar verið

í náttúrufræðum, meðan t. a. m. engin þekking á rafmagnsöldum var til, og Faraday hafði ekki hugsað sínar afar-merkilegu hugsanir um aðsvæði ódeil-anna. Vona eg að geta rakið miklu betur seinna það samband sem hér er vikið á. Það sem eg rakst á langfróðlegast hjá Swedenborg var þetta, að hann segir að á einhverjum himinhnetti — hvort það er Mars eða Mercurius man eg ekki — tíðkist þetta hugtal, sem mér þótti svo eðlilegt og sjálfsagt.

Hjá dýrunum er að sumu leyti miklu meiri samúð en hjá mönnum, eins og allir vita, sem t. a. m. hafa horft á hesta kljást og hugleitt hvað þær fer fram; en þó að hestarnir viti nokkuð hvor í annars hug, geta þeir ekki talað saman eins og mennirnir. Að æðri verur en mennirnir — eða mennirnir á æðra fullkominar stigi — geti svo eigi aðeins talað við, heldur einnig hugast við, virðist eigi ólíklegt. Og að slíkt hugtal getur átt sér stað hér á jörðinni nú þegar, ef sérstaklega stendur á, er víst. Þységur dáleiddi mann sem Victor hét, og meðan Victor var í þessari leiðslu, vissi hann hugsanir þeirra sem viðstaddir voru þessa tilraun, og svaraði þeim eins og talað væri við hann. (Binet og Féré: *Animal magnetism*, London 1891, bls. 27).

Þetta er í sannleika afar eftirtektar-verð athugun; og bókin þar sem hennar er getið er afbragð. En til eru þeir, sem efast um allar slíkar skýrslur, og gleyma því, að sumur efi er engu síður

óvísindalegur en oftrú. Hvorttveggja aftrar mönnum frá að komast á braut sannleikans, þessa braut, sem svo erfitt hefir verið að ryðja og haldið er aðliggi til Himnaríkis. Og það þykir mér trúlegast.

XI.

Oft hefi eg fundið til þess hvað ervitt er að segja frá, og eftir hverja slíka tilraun er eg óánægður vegna þess að eg finn að mér hefir ekki tekist eins vel, og ekki getað sagt eins rétt frá og eg vildi, jafnvel þó að ræði um þau efni, sem eg hefi getað athugað hvað eftir annað. Og aldrei hefi eg fundið eins til þeirra örðugleika eins og nú, þegar eg er að reyna að skýra frá því sem eg heyrði, en þó ekki með eyrunum, og sá, en þó ekki með augunum, en að visu þó líkt og egliti það augum.

Þegar eg þóttist „sjá þinn göfga guð“ eins og áður er um getið, þá fylgdi þeirri sýn svo fagur hljómur, að aldrei hafði eg rent grun í, að til væri hljóð svo unaðslegt að heyra. En um sumar mínar „ofheytnir“ þori eg ekki að fullyrða, að þeim hafi fylgt nokkur hljómur, eg þóttist vita að einhverjir hugsuðu þannig, að eg vissi hvað þeir hugsuðu eins og eg hefði heyrt þá segja orðin.

En stundum var þó víst fremur eins og eg heyrði talað; og svo var þegar eg hlýddi á samtál konunganna. Þóttist eg heyra ýms mál töluð, og eitt sem eg kannaðist ekkert við; þótti mér

það mikið mein, því að á því máli hugði eg sagt vera ýmislegt það, sem mestu varðaði. Var á þessum einkennilega hrifandi hátíðarfundi (sem mér þótti vera), minst á ýmislegt, sem ekki á heima á þessari jörð, og varla mun eiga þar heima, hérna megin við árið 2000 og hver veit hvað. Það var t. a. m. verið að fagna því, að nú mætti hugsa með þúsund heila krafti. Vísindanefndir og ýmsar aðrar, eru hér á jörðinni eins og ófullkomnar tilraunir til slíks sálufélags sem minnst var á, svo ófullkomnar stundum, að það er nærri því eins og menn verði því heimskari, sem fleiri koma saman. Bækur og ritgerðir eru líka tilraunir í þessa átt. En þegar það tekst, að koma á, hér á jörðu, þesskonar vitfélagi, eða samvitund, sem þessir konungar, einhversstaðar á himnum, mintust á í ræðum sínum, og einhver óljós hugmynd um kann að hafa komið í einhvern ljósan koll á Íslandi þinu frjálsa og forna, þá verður gaman að lifa. Það verður gaman að lifa þegar mannvitið verður orðið sterkt og sigursælt; þegar því tekst svo vel að veita heimsaðlinu sem nú eins og sefur sumt, en sumt geisar áfram í blindui, til að eða alla góða gleði, að öll sú heimaska hverfur eins og mygla fyrir sólu, sem nú gerir mennina auma og ófriða, illgjarna og aggsama, en allir kraftar sameinast til að ná því takmarki, sem nú virðist flestum hulið.

En að segja nánar af samtali konunganna yrði of langt mál fyrir þessa ritgerð. Það verður saga sér. Og þó að hún verði ekki löng, þá er mér sem ég „horfi á haf“ er eg hugsa til að rita hana. Svo finst mér það málefni mikið og vandasamt. En nú er að sjá hvað eg verð heppinn.

13. 2.

XII.

Posterorum negotium ago.
Seneca.

Ýmislegt af því, sem fyrir mig bar, var líkast sýningum úr framtíðarsögu Íslands. Eitt af því var nokkurnveginn á þá leið, sem nú mun nokkuð sagt verða; er það með hálfum huga, sem eg ræðst í að segja frá því, sem undursamlegra var en svo, að því verði með orðum lýst, og ilt þætti mér ef lesandinn héldi, að það sem hér segir, sé ekki annað en tilraunir mínar til að hugsa mér framtíð Íslands.

Eg þóttist sjá haldna einhverja stórhátíð hérna í Reykjavík, og stórmenni stefna hingað víða af löndum. Fremstir í flokki voru þjóðhöfðingjarnir og í för með þeim hinir mestu vitringar þjóðanna; því að nú virtist svo sem konungar og keisarar væri aftur farnir að kjósa sér vitringa að vinum, eins og stundum átti sér stað í fornöld og stundum raunar líka á síðari tímum, einkum ef meira hefir borið á einhverju öðru en spekinni.

Það var flugöld mikil, og úti yfir flóanum blikuðu við, líkt og stjörnur, flugvélahóparnir, sem stefndu hingað.

Það, sem mér virtist vera að gerast, var hvorki meira né minna en þetta, að heimurinn hafði loksins uppgötvað Ísland og íslenzku þjóðina.

Það var alþjóðahátíð, sem hér átti að fara að halda, og Þýskalands keisari (einhver Þýskalands keisari) hafði mest beitt sér fyrir, að þetta kæmist í kring. En þó man eg það ekki nógu vel. En glögt man eg, að mest bar á honum, og er mér einkum minnistætt, hvað hann var glæsilegur tilnýndar, í einhverskonar skínandi brynjum.

Það átti að vígja hér á Íslandi upphaf nýrrar aldar í sögu mannkynsins. Sú öld átti að verða friðaröld og gleði, en heimskan, sem ennþá hefir meir en hálf völd, var oltin úr tigninni. Og að þessi vígsla átti fram að fara á Íslandi, var að þakka fyrst og fremst þessum fræðimönnum og skáldum, sem höfðu verið svo merkilega þrálátir í að láta sér þykja vænt um landið og þjóðina. Loksins höfðu forhugar þjóðarinnar, þrátt fyrir ýmislegt andstreymi, unnið sigur á einfeldni, einurðarleysi og niðrunargirni. Menn höfðu, með stillingu en óbifandi sannfæringu, bent heiminum á gildi bókmenta vorra. Íslenzkunni hafði verið skipað í það sæti sem henni ber, öndvegið meðal tungumálanna. Eigi aðeins fornrit vor (með nútíðar stafsetningu, eða því sem næst) heldur líka

yms rit frá síðari tímum, vóru lein bæði á Þýskalandi og víðar, þar sem byggir fólk af Arunga ættum. Nú vissu menn að á Norðurlöndum, og þó einkum á Íslandi, hafði hæst verið stefnt hér á jörðu með afl, með vit, með friðleik og ástúð, þó að of margt snerist á leið til heimsku, jafnvel meðan bezt var, og of skamt yrði komist áleiðis, áður en miðaldamykrir lagðist einnig yfir þetta land. Nú vissu menn, hvað af því mátti ráða um lífsaðið og vitmagnid, sem leynist með þessari þjóð, að íslenzkt þjóðerni skyldi lifa af 17. og 18. öldina. Nú létu menn enga íslenzka hnignun, engin íslensk bágindi og enga amasemi villa sig frammar. Ekki heldur neina afniðjum slíkra manna, sem mikið höfðu þurft að blandast betra fólki til þess að þeir yrði velviljaðir.

Og nú vissu menn þetta aðalatriði, að hér á Íslandi verður að fá að gróa það sem vill til góðs. Því að sé vaxtarbroddurinn annarsstaðar, þar sem hugsunin er skemdari í rótinni af margra alda málleysum, þá mundi ekki hér á jörðu eins vel stefnt að hinu mikla en afarfjarlæga takmarki, sem er samband alls sem lifir, svo að allur hinn óendanlega mikli og dýrlegi heimur geti orðið vort heimkynni, og lifað verði af öllu því afli sem í geimnum geisar.

Það verður mikil gleði, þegar öllum verður ljóat, að þetta, sem menn nú lengi hafa séð eins og í hillungum, og það aðeins sumt, og oft á höfði, og

margvíslega aflgað og villandi menn af rétttri leið, getur orðið hér á jörðunni; og þegar glögg leið verður séð til að ná því takmarki. Og einhver slík uppgötvun hygg eg að hafi búið undir þessari einkennilegu hátið. En það sem að Íslendingum sneri mest, var gleðin yfir að hafa uppgötvuð að þá þjóð, sem ekki má halda áfram að búa við kotungskjör, eigi ekki altmannkynið að biða tjón af. Og nú átti að gera það, sem mannlegur kraftur gat orkað til að græða meinin og styðja vöxtinn, nú þegar það var séð, að hér getur orðið bezta vitið, og þeir leiðtogar, sem réttast sjá og lengat. Hérna, þar sem glöggast hefir verið munuð fortíðin, mun gleggst verða séð fram-tíðin, og sú leið sem fara verður.

Af sjálfri hátiðinni segi eg ekki meira, fyrr en minni mitt skýrist betur, sem vel getur orðið. En þó verð eg nú þegar að geta um eitt, þó að mig langi meira til að þegja yfir því. Hátiðin fór eitthvað að mistakast þegar á leið; undirbúningurinn hafði ekki verið nógur, og eg mun hafa kveðið heldur ríkt að orði sumstaðar um það, hvað vizkan hafi verið orðin sigursæl áður en hátiðin var stofnuð. Íslendingar höfðu ekki áttað sig á sjálfum sér alveg eins og þurfti; og útlendingarnir vóru ekki orðnir nógu gjarnir á friðinn og lenti eitthvað saman.

En þó hygg eg það engan veginn víst, að svona muni fara. Alt getur farið vel hér, þó að svona hafi farið einhverstaðar annarsstaðar, þar sem að-

dragandinn hafði verið líkur og hér, það verður að muna, að öll fram-sýn hefir verið og er ennþá svo óviss; til þess að hún verði nokkurnveginn viss þarf svo miklu réttari skilning hér

á jörðunni á fortíð og nútíð en fenginn er ennþá. Og þá mundi ekki verða siglt á skerin, þegar menn sæi með vissu réttu leiðina.

20. 2.

Svefn og svefnleysi.

Fyrr eða síðar mun sjálfan sig fyrir hitta, sá er öðrum ilt gerir.

I.

Krapotkin fursti segir frá því, að maður sem sýndi Rússakeisara banatíl-ræði hafi verið þjáður á þann hátt, að honum var algerlega varnað að sofa. Hverníð það var gert skal hér ósagt, en ekki var það með bjölluhringingum. Slík fíflabjöllulæti eins og nú eru farin að tíðkast hér í bænum nætur og daga, geta að visu verið svefnstygguð manni hinn measti svefnspillir og nærri örvæntingarefni stundum, og allra svefn hljóta þau að skemma eitthvað dálítið; en væran og vanalegan svefn geta þau ekki truflað svo pinding sé í.

Annað land, þar sem kvað tíðkast að kvelja glæpamenn á þann hátt, að taka frá þeim svefninn, er Kína, og minnir mig eg hafi séð þess getið, að menn sé jafnvel kvaldir til dauða á þenna grimdarfulla hátt.

Það, sem þjáir hina kvöldu menn, og verður þeim að bana, eru líklega af-

leiðingar af nokkurskonar eitrun á taugakerfinu. Meðan lífið er á eins lágu stigi og á sér stað hér á jörðunni ennþá, verða af starfi líffæraanna ýms óholl efni, sem líkamanum ríður á að losast við; og sennilegt virðist, að starfsemi vitundarlífsins framleiði einhverjar eiturtegundir, sem þegar nógu mikið hefir safnast fyrir af þeim, gera manninn máttlausan, og svifta hann meðvitund, þegar alt er eins og það á að vera. Þesskonar meðvitundarleysi er nefnt svefn, og meðan meðvitundin starfar ekki, eða miklu minna en í vöku, losar líkaminn sig við eitrið, og sækir í sig nýtt afl, svo að maðurinn vaknar hress og glaður, hafi nóg verið sofnað; og nývaknaðir og velvaknaðir eru menn vitrastir— eða óheimkastir — og hugkvæmastir; þá dettur þeim flest í hug og þeir skilja jafnvel stundum sitthvað, sem var þeim óskiljanlegt kveldið áður.

Hafi svefninn ekki verið nógur, svo